

TEMURIYLAR UYG'ONISH DAVRI: ILMIY TARAQQIYOTNING OLTIN DAVRI

Davronova Feruzabonu Shokir qizi

O'zMU Ijtimoiy fanlar fakulteti Sotsiologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14421262>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Temuriylar Uyg'onish davrida intellektual o'sish va madaniy gullab-yashnash davrida yuz bergan ilm-fan sohasidagi muhim yutuqlar muhokama qilinadi. Maqolada olimlarning ushbu davrda yangi kashfiyotlar va bilimlarga hissa qo'shganliklari ko'rib chiqilgan.

Temuriylar Uyg'onish davrining Islom olamida va undan tashqarida ilmiy tafakkur rivojiga doimiy ta'siri ta'kidlangan. Umuman olganda, ushbu maqola Temuriylar Uyg'onish davri ilmiy izlanishlar chegaralarini oshirish haqidagi tushunchamizni kengaytirishda muhim rol o'ynaganiga oydinlik kiritadi.

Kalit so'zlar: renessans, astronomiya, Movarounnahr, ajdodlar, saltanat.

THE TIMURID RENAISSANCE: THE GOLDEN AGE OF SCIENTIFIC PROGRESS

Abstract. This article discusses important advances in science that occurred during the period of intellectual growth and cultural flourishing during the Timurid Renaissance. The article examines the contribution of scientists to new discoveries and knowledge during this period. The Timurid Renaissance's lasting influence on the development of scientific thought in the Islamic world and beyond is emphasized. In general, this article clarifies that the Timurid Renaissance played an important role in expanding our understanding of increasing the limits of scientific research.

Keywords: Renaissance, Astronomy, Transoxiana, Ancestors, Kingdom.

XIV asrdan XVI asrgacha davom etgan Temuriylar Uyg'onish davri Islom olamida katta madaniy, badiiy va ilmiy yutuqlar davri edi. Bu vaqt ichida ko'plab olimlar va mutafakkirlar ilm-fanning turli sohalarida yangi kashfiyotlar va yutuqlarga erishdilar. Temuriylar imperiyasida ta'lim va intellektual o'sish madaniyatini targ'ib qilib, ta'lim va bilimga ustuvor ahamiyat berilgan. Bu ishlar ushbu davrda san'at, adabiyot va fanlarning uyg'onishini rivojlantirishga yordam berdi.

Temuriylar davri renessansi rivoji bevosita Amir Temur asos solgan ulkan saltanatda adolatli boshqaruv tizimi barpo etilganligi katta o'rin tutgan. Qudratli saltanat va ma'rifatli jamiyat barpo etishda qadim turkiy davlatchilik an'analari va islomiy shariatga tayanib ish tutgan Amir Temur har qanday taraqqiyotning asosi sifatli ta'lim tizimi ekanligini chuqur anglagan edi. Shu sababli Sohibqiron birinchi galda ta'lim va tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yish, ilmiy, ma'rifatli shaxslarning jamiyatdagi mavqeyini ko'tarish yo'lidan bordi. Ulkan saltanatning barcha shahar va yirik qishloqlarida ko'plab boshlang'ich maktablar barpo etildi.

Tarixiy manbalarning dalolat berishicha, bu davrda o'g'il bola 4 yil, 4 oy va 4 kunlik bo'lganda maktabga berish an'anasi amalda bo'lib, boshlang'ich ta'lim ulkan saltanatning barcha madaniy o'lkalarini qamrab olgan edi.¹

Dunyo tarixidan ma'lumki ilm fan taraqqiyoti katta sarmoya va davlat homiyligini talab etadi. Buni ma'rifatli hukmdor Amir Temur teran anglagani bois ulkan saltanatning barcha hududlarida ahli ilm, ahli ijodga homiylikni davlat siyosati darajasiga chiqardi. Zamonaviy terminlar bilan aytganda, ilm fanning turli sohalariga, taniqli olimu ulamolarga "davlat grantlari" ajratilib, ularning ilmiy faoliyati davlat g'aznasidan moliyalashtirildi. Bu siyosat natijasida Islom dunyosining intellektual salohiyati Turon poytaxti Samarqandga va boshqa shaharlarga oqib kela boshladi. Olimlar jamiyatning nufuzli ijtimoiy qatlamiga aylandi. Ularning yashashi va ilmiy faoliyat bilan shug'ullanishlari uchun barcha shart sharoitlar yaratildi.² Ta'lim tizimida turli mintaqalardan olimlar va talabalarni jalb qilish orqali g'oyalar va madaniyatlarning o'zaro almashinishiga erishiladi. Ushbu bilim almashinuvi Temuriylar imperiyasining intellektual salohiyatini boyitishga yordam berdi.

XIV-XV asrlarda Movarounnahr va Xurosonda ilm-fanning ko'p sohalarida yuksalish yuz berdi. Jahonga mashhur olimlar, tabiatshunoslar va shoirlar yetishib chiqdi. Tibbiyot, riyoziyot, handasa, tarix, adabiyot, jug'rofiya, pedagogika, mantiq, falsafa, axloqshunoslik va boshqalarga e'tibor berildi. Ayniqsa, badiiy adabiyot va adabiyotshunoslik tez rivoj topa boshladi. Temuriylar davrida bir qator atoqli allomalar: Sa'diddin Taftazoniy (1322-1392), Mir Sayyid Sharif Jurjoniy, jahon ilm-fani taraqqiyotiga katta ulush qo'shgan buyuk falakiyotchi olim va davlat arbobi Muqammad Tarag'ay Ulug'bek, G'iyosiddin Jamshid al-Koshiy, tarixda Ali qushchi nomi bilan mashhur bo'lgan Alouddin Ali ibn Muhammad qushchi, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy kabi ulug' olim-u mutafakkirlar yetishib chiqdi.³ Temuriylar Uyg'onish davrida taraqqiyotning asosiy yo'nalishlaridan biri astronomiya sohasida bo'lgan. Islom olamidagi olimlar bu sohaga avvalgi astronomlarning ishlariga asoslanib katta hissa qo'shdilar. Ular samoviy harakatlarni o'rganishda muhim yutuqlarga erishdilar, Bu davrda eng ko'zga ko'ringan shaxslardan biri Samarqandda rasadxona qurgan va yulduzlar katalogini tuzgan Temuriylar hukmdori va astronomi Ulug'bek edi.

Bu davr olimlari yana algebra, geometriya va trigonometriya kabi fanlarni o'rganishda al-Xorazmiy va Umar Xayyom kabi oldingi matematiklarning ishlariga asoslanib o'zlarining muhim hissalarini qo'shdilar. Ular murakkab matematik muammolarni hal qilishning yangi usullarini ishlab chiqdilar va geometrik shakllar tushunishda muhim yutuqlarga erishdilar.

¹ <https://xs.uz/uz/post/amir-temur-va-temurijlar-davri-renessansida-talim-tizimining-tutgan-ahamiyati>

² <https://xs.uz/uz/post/amir-temur-va-temurijlar-davri-renessansida-talim-tizimining-tutgan-ahamiyati>

³ <https://oliymahad.uz/39276?ysclid=lup9urn1vi658453017>

Ularning ishlari matematika, astronomiya va yana shu kabi ko'plab fanlarning keyingi rivojlanishi uchun zamin yaratishga yordam berdi.

Umuman olganda, Temuriylar Uyg'onish davri Islom dunyosida ilmiy kashfiyot va yangiliklarning oltin davri edi. Olimlar ilm-fanning turli sohalarida yangi yutuqlarga erishdilar va bugungi kunda biz tayanadigan ko'plab zamonaviy ilmiy tamoyillar va nazariyalarga asos soldilar.

Ularning hissalarini butun dunyodagi olimlar va tadqiqotchilarni ilhomlantirishda davom etmoqda, bu esa Temuriylar Uyg'onish davrini fan tarixidagi chinakam o'zgaruvchan davrga aylantiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, temuriylar renessansi tarixdagi muhim davrni anglatadi, bu davrda ilm-fan sohasida sezilarli yutuqlarga erishildi. Bu davrda ilmiy taraqqiyotning oltin davri bugungi kunda biz foyda ko'rayotgan ko'plab zamonaviy yangiliklar, bilimlar va kashfiyotlar uchun asos yaratdi. Temur xalqining bilimga qiziquvchanligi orqali turli sohalarda yangi rivojlanishlarni olib keldi, insoniyat taraqqiyoti yo'nalishini shakllantirdi va olimlar avlodlarini ilhomlantirishda va ta'sir ko'rsatishda davom etadigan doimiy meros qoldirdi.⁴

REFERENCES

1. <https://xs.uz/uz/post/amir-temur-va-temuriylar-davri-renessansida-talim-tizimining-tutgan-ahamiyati>
2. <https://oliymahad.uz/39276>
3. <https://oliymahad.uz/39276?ysclid=lup9urn1vi658453017>
4. <https://oliymahad.uz/39276>

⁴ <https://oliymahad.uz/39276>